

- № 1. – С. 29-34.

6. Бліхар М.М. Реформування митно-тарифної політики України з використанням досвіду країн ЦСЄ у контексті вступу до СОТ / М.М. Бліхар // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. - № 2. – С. 56-60.
7. Мельник Т. Тарифне регулювання у контексті членства України у СОТ / Т. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. - № 2. – С. 5-12.

Y. A. Dubenyuk

Modern Regimes of the International Trade Regulation in the Countries of Different Social and Economic Systems

The article touches upon the peculiarities of the modern regimes in international trade regulation in developed, developing countries and the countries of Central and Eastern Europe, Ukraine in particular. Much attention is paid to the customs duties implementation on the goods of different branches in countries with different type of social and economic system.

УДК 339.72.053.1(1-773)

Т. В. Марена

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

У статті досліджено сучасний стан зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються, оцінено рівень зовнішньоборгового навантаження на національній економіки. Визначено особливості формування зовнішнього боргу в різних регіональних групах країн. Оцінено стан міжнародної ліквідності країн, що розвиваються.

Стабільність національних економік країн багато в чому залежить від наявності в них відповідних фінансових ресурсів. Оскільки внутрішні фінансові ресурси країн світу є обмеженими, важливим джерелом фінансування економічного розвитку стають зовнішні запозичення, що виступають у формі міжнародного кредиту. Неефективне використання кредитних ресурсів призводить до накопичення зовнішнього боргу та неможливості його своєчасного обслуговування, в результаті чого розвивається криза зовнішньої заборгованості, яка здійснює негативний вплив на стан національної економіки і позиції країни на світових ринках. Зростання обсягів надання міжнародних кредитів свідчить про те, що розвиток сучасного світового господарства набуває все більш боргового характеру. Зважаючи на це, актуальним є питання ефективного управління зовнішньою заборгованістю з урахуванням інтересів і країн-кредиторів, і країн-позичальників.

Особливого значення питання управління зовнішньою заборгованістю набуває для країн, що розвиваються. Зростання обсягів різних видів зовнішньої заборгованості, близькість термінів погашення зовнішніх боргів викликають необхідність пошуку найбільш ефективних методів реструктуризації боргу, напрямів зменшення боргового тягаря країн. Для визначення особливостей управління зовнішнім боргом країн, що розвиваються, перш за все, потрібно вивчити існуючий стан заборгованості цих країн, оцінити їх платоспроможність. Все вищезазначене обумовлює актуальність теми дослідження.

Питання формування зовнішньої заборгованості країн та особливостей управління зовнішнім боргом широко дискутуються в сучасній науковій літературі. Так, у центрі

уваги науковців знаходиться аналіз рівня зовнішнього боргу окремих країн [1,2,3], а також пошук найбільш ефективних методів управління зовнішньою заборгованістю [4,5,6,7,8]. Значну увагу питанням управління зовнішньою заборгованістю приділяють спеціалісти міжнародних фінансово-кредитних установ, передусім Міжнародного валютного фонду та групи Світового банку. Водночас, оскільки найбільш гострою проблема зовнішньої заборгованості є для країн, що розвиваються, особливої актуальності набуває дослідження регіональних особливостей формування зовнішньої заборгованості саме в цій групі держав, аналіз зовнішньоборгового навантаження на національній економіки та оцінка можливостей цих країн фінансувати зовнішній борг.

Метою дослідження є визначення сучасних особливостей в динаміці зовнішнього боргу і рівня міжнародної ліквідності країн, що розвиваються.

Дослідження рівня зовнішнього боргу в країнах світу показують, що тенденції у динаміці зовнішньої заборгованості країн тісно корелюють із рівнем економічного розвитку країн-позичальниць і набувають характеру закономірностей.

За абсолютним розміром валового зовнішнього боргу перше місце серед країн світу посідають провідні розвинені країни. Водночас, ці країни є й найбільшими кредиторами на світовому ринку позикового капіталу і мають певний запас міцності щодо врегулювання проблем боргового навантаження. За показником чистого зовнішнього боргу провідні позиції займають країни, що розвиваються.

Абсолютний розмір зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються, протягом 1998-2002 рр. майже не змінювався, а з 2003 р. почав поступово зростати (рис. 1). Позитивною тенденцією в динаміці показників зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються, можна вважати певне зменшення боргового навантаження на економіку з точки зору обслуговування боргів.

Так, протягом 2001-2009 рр. на фоні підвищення показника абсолютного розміру платежів за боргами (з 584,3 млрд. дол. в 2001 р. до 1298,6 млрд. дол. в 2008 р.), спостерігається зменшення показника відношення платежів до експорту товарів та послуг з 31,6% в 2001 р. до 18,8% в 2008 р. (рис. 2 і 3) [9].

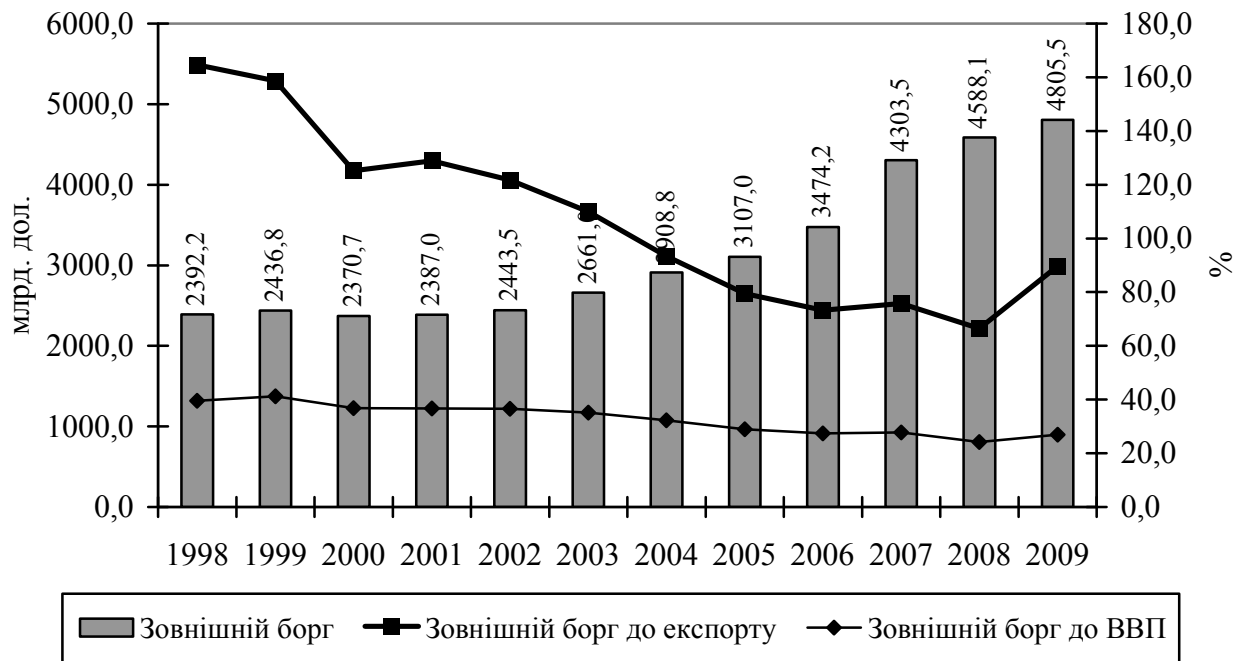

Рис. 1. Динаміка зовнішнього боргу країн, що розвиваються, в 1998-2009 рр.

Таку ситуацію можна пояснити поступовою активізацією в зазначених країнах зовнішньоторговельної діяльності, нарощуванням експорту, що дозволяє підвищувати ступінь забезпеченості платежів за зовнішнім боргом за рахунок валютних надходжень.

Деяке погіршення показника відношення платежів до експорту товарів та послуг є характерним для 2009 р., коли рівень показника підвищився порівняно з попереднім роком до 24,5%. В той же час абсолютний розмір платежів порівняно з 2008 р. майже не змінився і склав 1302,9 млрд. дол. Підвищення відносного показника платежів за боргами пов'язане зі скороченням обсягів експорту товарів та послуг у 2009 р. на 8,2% порівняно з 2008 р. [9].

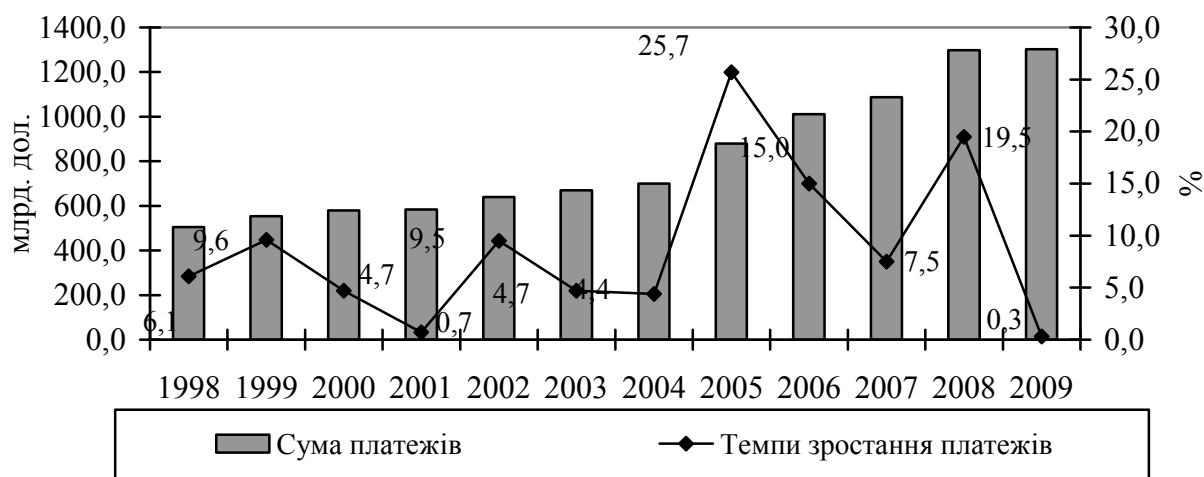

Рис. 2. Платежі з обслуговування зовнішнього боргу країн, що розвиваються, в 1998-2009 рр.

Зовнішньоборгове навантаження на національні економіки країн, що розвиваються, за показником відношення виплат з обслуговування зовнішнього боргу до ВВП є досить стабільним (рис. 3).

Навіть у 2009 р. показник платежів до ВВП підвищився досить незначно (7,4% порівняно з 7,0% у 2008 р.), оскільки країнам вдалося досягти зростання ВВП в постійних цінах на рівні 2,4% [9].

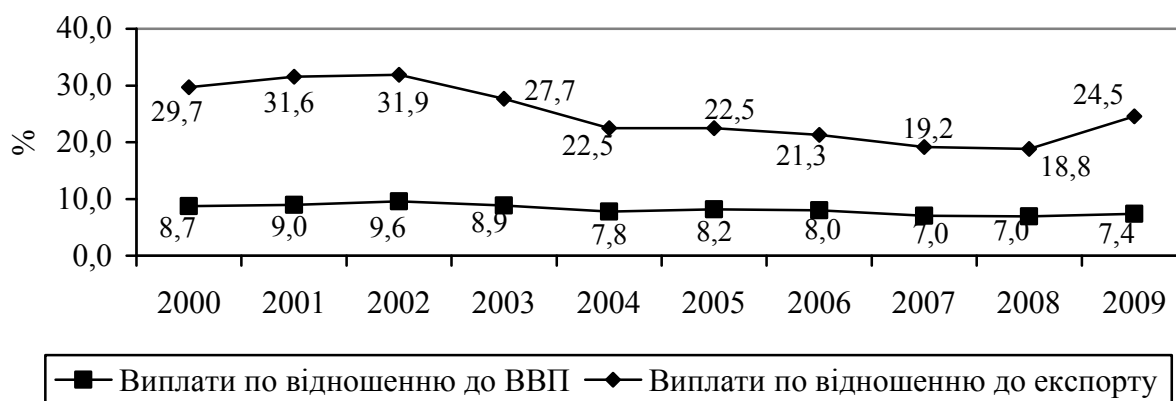

Рис. 3. Виплати з обслуговування зовнішнього боргу країн, що розвиваються, по відношенню до ВВП та експорту товарів та послуг у 1998-2009 рр.

З точки зору регіонального розподілу зовнішнього боргу країн, що розвиваються, в останні роки найбільший обсяг заборгованості припадав на країни Латинської Америки, Азії, Центральної та Східної Європи (рис. 4).

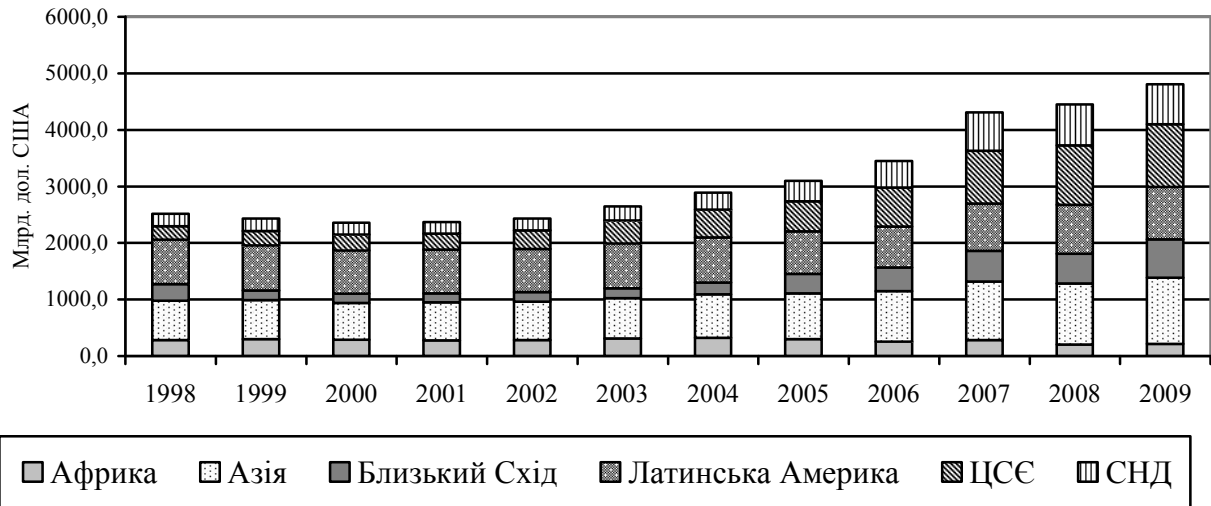

Рис. 4. Динаміка зовнішнього боргу країн, що розвиваються, за регіональними групами в 1998-2009 рр.

При цьому до 2005 р. питома вага зовнішнього боргу країн Латинської Америки в структурі загальної зовнішньої заборгованості переважала і в середньому протягом 2001-2005 рр. складала 29,7%.

Водночас, частка заборгованості латиноамериканських країн мала тенденцію до зниження протягом всього періоду, що розглядається. В результаті цього, а також внаслідок деякого підвищення питомої ваги боргів азійських країн, з 2005 р. на перше місце за обсягами заборгованості вийшли країни Азії (їх борг склав 25,7% загальної заборгованості країн I-III груп, тоді як борг латиноамериканських країн зменшився до 25,0%). Стабільним зменшенням частки зовнішньої заборгованості характеризується боргова ситуація у африканських країнах.

Показники відношення зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг у всіх регіональних групах країн в останні роки значно покращилися у порівнянні з ситуацією у 90-х рр. (рис. 5).

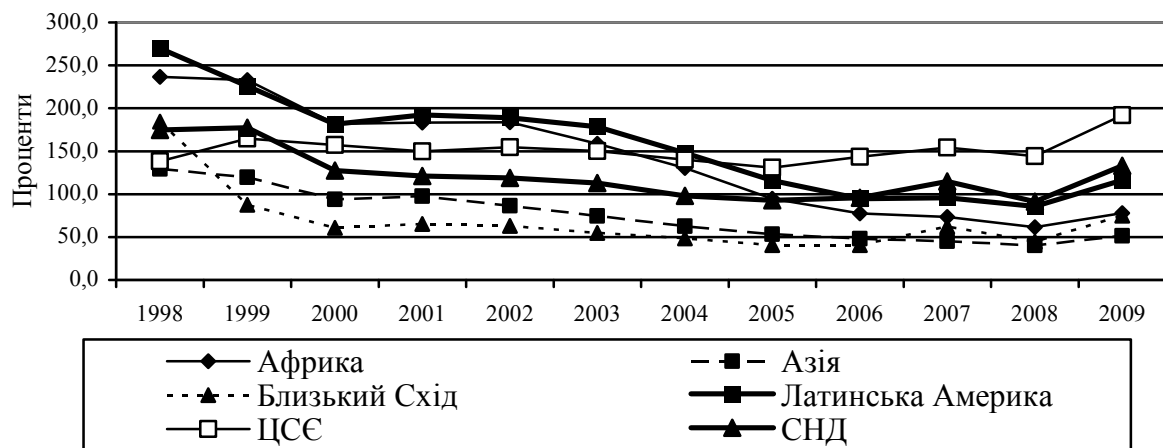

Рис. 5. Динаміка зовнішнього боргу країн, що розвиваються, по відношенню до експорту товарів та послуг за регіональними групами в 1998-2009 рр.

За рівнем зазначеного показника найбільша заборгованість сформувалася в країнах Латинської Америки (94,6%) і Африки (68,7%). Станом на 2008 р. найвищий показник відношення зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг спостерігався в країнах Центральної та Східної Європи (179,1%) та СНД (121,3%).

В країнах Центральної та Східної Європи і СНД спостерігається як нарощування зовнішнього боргу в абсолютному вираженні, так і збільшення питомої ваги їх

заборгованості в сукупному обсязі боргів країн I-III груп (за рівнем доходу на душу населення). Частка зовнішнього боргу країн Центральної та Східної Європи та СНД зросла з 12,4% та 7,6% в 2001 р. до 18,8% та 10,3% в 2005 р. і 23,2% та 16,0% в 2008 р. відповідно.

Така тенденція пов'язана з активізацією процесу ринкових перетворень в зазначених країнах, що потребувала відповідного фінансового забезпечення.

Випереджувальними темпами зростають приватні, не гарантовані державою зовнішні запозичення. У країнах із середнім рівнем доходів на душу населення вони становлять 25-30% обсягів зовнішніх зобов'язань. Це свідчить про те, що, незважаючи на нерозвиненість ринків довгострокових запозичень цих країн, у них вже існують прийнятні для іноземних кредиторів умови вкладання коштів.

Із метою розроблення стратегії управління боргом Світовий банк поділяє країни-позичальниці на три категорії: такі, що дуже заборгували, середньо заборгували та мало заборгували. Найбідніші серед категорії країн, що дуже заборгували, можуть розраховувати на спеціальні програми полегшення заборгованості. Крім того, країни можуть звертатися до Паризького та Лондонського клубів кредиторів із проханням умов перегляду погашення заборгованості перед державними та приватними кредиторами.

Належність країни до тієї чи іншої категорії залежить від величини двох показників: співвідношення вартості зовнішнього боргу країни до її ВВП та експорту. З 2002 року було встановлено критерії, наведені в таблиці 1 [7].

Таблиця 1

Категорії країн за рівнем заборгованості

Категорії країн за рівнем заборгованості	Теперішня вартість боргу до ВВП	Теперішня вартість боргу до експорту товарів та послуг
Дуже заборгували	Більше 80%	Більше 220%
Середньо заборгували	Більше 48%	Більше 132%
Мало заборгували	Решта країн	Решта країн

Відносний показник теперішньої вартості зовнішнього боргу країни дає змогу оцінити зобов'язання з обслуговування майбутнього боргу порівняно з поточною вартістю ВВП та експорту товарів та послуг. Аналіз зазначених показників може давати неоднозначні результати. Так, якщо оцінювати середні значення цих показників в групах країн з різним рівнем доходів на душу населення, то можна зробити висновок, що більшість з них належать до категорії країн, що дуже або середньо заборгували. За показником теперішньої вартості боргу до ВВП, всі три групи країн можна віднести до держав, що середньо заборгували.

За показником відношення зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг до категорії країн, що середньо заборгували, у 2009 р. можна віднести країни Центральної та Східної Європи і СНД (див. рис. 5). Всі інші регіональні групи країн відносяться до категорії держав, що мало заборгували. Разом з тим, проводячи таку оцінку слід брати до уваги, що всередині кожної з регіональних груп країн спостерігається суттєва диференціація економік за рівнем розвитку, отже, й держави, що входять до однієї регіональної групи, можуть відноситися до різних категорій країн за рівнем заборгованості.

Можливості країн здійснювати погашення зовнішнього боргу значною мірою визначаються наявністю у розпорядженні центральних банків відповідних офіційних валютних запасів. В групі країн, що розвиваються, відзначається збільшення як загального обсягу валютних резервів, так і показника відношення резервів до імпорту

(рис. 6). Абсолютний приріст резервів за період 2000-2009 рр. в країнах, що розвиваються становить 1446 млрд. дол. Значно зросли й відносні показники резервів країн, що розвиваються: відношення валютних резервів до імпорту товарів та послуг підвищилось з 45 в 2000 р. до 85 в 2009 р.

Отже, динаміка валютних резервів показує, що платоспроможність країн, що розвиваються, стабільно зростає. Водночас, темпи зростання офіційних резервів у 2007-2009 рр. суттєво уповільнилися, оскільки значна їх частина витрачалася для проведення інтервенцій на валютному ринку в умовах світової кризи з метою стабілізації курсів національних валют.

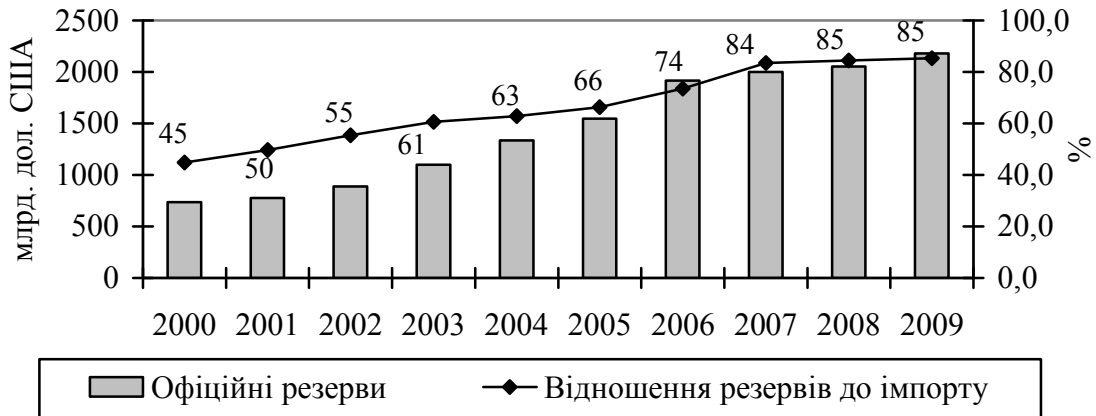

Рис. 6. Динаміка показників валютних резервів країн, що розвиваються, у 2000-2009 рр.

Таким чином, зовнішній борг країн, що розвиваються, в останні роки зростає помірними темпами. Динаміка відносних показників заборгованості свідчить про певне зменшення боргового навантаження на економіки цих країн. Разом з тим, всередині цієї групи держав відбуваються перерозподіл зовнішньої заборгованості: якщо довгий час на першому місці за обсягами зовнішнього боргу знаходилися країни Латинської Америки, то в останні роки значно зросла заборгованість азійських країн, країн ЦСЄ і СНД. Враховуючи різні чинники формування зовнішнього боргу та різний рівень зовнішньоборгового навантаження на національні економіки, характерні для різних регіональних груп країн, що розвиваються, для кожної групи країн мають бути розроблені специфічні стратегії врегулювання проблеми зовнішньої заборгованості, що може стати предметом подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Башинська О.М. Формування та обслуговування державного зовнішнього боргу / О. М. Башинська // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 67-77.
2. Звонова Е.А. Международное внешнее финансирование в современной экономике / Е.А. Звонова. - М: ОАО „НПО, Экономика”, 2000. - 324 с.
3. Рязанова Н.С. Сучасні тенденції зовнішньої заборгованості / Н.С. Рязанова // Фінанси України. – 2005. - №7. – С.26-38.
4. Зражевська Н.В. Механізм реструктуризації зовнішнього державного боргу / Н.В. Зражевська // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С.47-55.
5. Кравчук Н.Я. Реструктуризація зовнішнього боргу / Н.Я. Кравчук // Фінанси України. – 2001. - №10. – С. 63-72.
6. Пасько М. Інструменти та методи управління зовнішнім боргом країни в сучасних умовах / М. Пасько // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. – 2002. - №24. - С.284-290.
7. Рыбалко Г.П. Зарубежный опыт управления государственным долгом / Г.П. Рыбалко // Финансы. – 2001. - №3. – С. 34 -36.

8. Шипанюк О. Сучасні шляхи врегулювання зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою / О. Шипанюк // Вісник НБУ. – 2001. - №4. – С. 43.
9. www.imf.org
10. www.worldbank.org

T. V. Marena

TENDENCIES OF EXTERNAL DEBT FORMATION IN DEVELOPING COUNTRIES

Modern state of developing countries external debt is searched in the article, external debt burden on the national economies is assessed. The features of external debt formation in different regional groups of countries are defined. The state of developing countries international liquidity is assessed.